

1944, september 17. Moskva. — Depeša čs. velvyslanca Zd. Fierlingera čs. ministerstvu zahraničia v Londýne so zprávami vládného delegáta F. Němca predsedovi čs. vlády J. Šrámkovi o otázkach súvisiacich so Slovenským národným povstaním.

Tajné.

Pro pana ministerského predsedu.

1. Slánský je členom partyzánskeho štábu, prijel z Kyjeva a ve spoločné poradě podal podrobnou zprávu o vývoji na Slovensku, ovšem z hlediska ryze vojenského. Politické situace se skoro nedotkl. Podle jeho zprávy došlo k prvému konfliktu s Němci 25. srpna. Slovenští vojáci se v prvých bojích s Němci místy plně neosvědčili. V důstojnickém sboru se objevily živly, jichž vinou některé posádky selhaly (Žilina). Mezi partyzány se nyní projevuje mínění, že po vyčistění Slovenska bude třeba jít na Moravu a do Čech a pomoci Čechům tak jako oni pomáhali Slovákům v roce 1918. Přivezl mnoho materiálu ze Slovenska, který zasíláme in claris. Potvrdil, že ve Slovenské Národní radě je Šrobár. Deklarace Slovenské Národní rady je prací jeho a některých důstojníků, která byla schválena dodatečně Národní radou.¹

2. K těmto zprávám připomínám: Třeba veliké pozornosti při veřejném užití materiálu. Ve čtvrtek vysílal londýnský rozhlas zprávu o postupu a umístění partyzánů v obvodu Prešov. Působilo to tu velmi zle.²

3. Již před touto zprávou jsem zjistil, že organizace partyzánských oddílů se prováděla za spolupráce Píky a Kratochvíla se zdejšími poslanci a sovětskými místy. Jsou vedeny namnoze sovětskými důstojníky, zkušenými v partyzánské válce. Potvrdil to ve své zprávě Slánský za přítomnosti Píky. Fierlinger se o věci dověděl dodatečně.³

4. Viest patrně odletí v sobotu. Není mi jasné, zda zůstává v delegaci na svém místě.⁴

5. Co je s dekretem o národních výborech?

6. Sovětský režisér požádal o souhlas k vyslání filmařů na Slovensko k filmování partyzánských akcí.

7. Podle Slánského je svolán na Slovensku společný sjezd komunistů a sociálních demokratů.

¹ Ide zrejme nie o Deklaráciu SNR z 1. 9. 1944, ale o proklamáciu k príslušníkom slovenskej armády, ktorou bolo zahájené vysielanie Slobodného vysielateľa v B. Bystrici (viď dokument čís. 189).

² Tejto věci sa týkala aj Fierlingerova depeša zo 17. 9. 1944: „Zprávy šířené rozhlasem z Londýna, též dnes došlým tiskovým kabelem z bojů v okolí Prešova operujících partyzánů, jsou zde všeobecně kritizovány. Byl jsem požádán, abych Tě na to velmi důrazně upozornil. Jsou to důvěrné zprávy ze štábu partyzánů a našim vojenským orgánům je vytýkána indiskrece. Fierlinger.“ (AMZV Praha. Depeše došlé, 1944, čís. 2077, Mos. 282.)

Na túto depešu prišiel nasledujúci telegram z Londýna, datovaný 23. 9. 1944: „Tvá 282. Prosim o podrobnejší vysvetlení, v čem se naše orgány dopustily indiskrece. Stanice »Národní osvobození« a »Za slovenskú slobodu« však na př. 11., 12. a 20. září vysílaly rovněž konkrétní zprávy o partyzánských bojích. Národní osvobození z 12. září mělo celkem stejné zprávy jako Londýn. Ripka.“ (Tamtiež. Depeše odeslané, 1944, čís. 2400, Mos. 267.)

³ Ide o dodatočné vysvetlenie podozrení, pre ktoré prijala čs. vláda v júli 1944 uznesenie o pozbavení Zd. Fierlingera funkcie velvyslanca v SSSR. Porov. dokument čís. 163.

⁴ Porovnaj dokument čís. 286.

8. Žádám o zaslání učebnic češtiny. Je jich zapotřebí. Velvyslanectví naléhavě potřebuje šifrový materiál.

9. Prosím Bečko a Majera o zprávu o situaci v Londýně. (Němec.)

Fierlinger.

AMZV Praha. Depeše došlé, 1944, čís. 2085 (Mos. 283). Záznam dešifrovanej došlej depeše (d. 18. 9. 1944). Strojopisný prieпис.

300

1944, 17. septembra. Banská Bystrica. — Referát, prednesený K. Šmidkem na zjednocovacom sjazde KSS a slovenskej sociálnej demokracie.

V poslednom mesiaci naše Slovensko prežíva dve udalosti historického významu: 1. 29. augusta povstal slovenský ľud so zbraňou v ruke proti svojim nemeckým i domácim zotročovateľom a 2. dnes sa spájajú dve socialistické strany v jednu. Udalosť posledná nie je v medzinárodnom i domácom merítke o nič menej významná ako naše povstanie, lebo dôsledky tohoto zjednotenia budú pre slovenský národ rovnako dôležité.

Roku 1914 pri vypuknutí prvej imperialistickej vojny zanikla a ideologicky skrachovala II. internacionála a v dôsledku toho bola roku 1919 utvorená Komunistická internacionála, čím sa rozdelilo socialistické hnutie na dva tábory: na tábor revolučný a na tábor reformistický. Kým sociálna demokracia sa pokúšala priblížiť k socializmu drobnými reformami v rámci liberalistických demokracií, komunistická strana usilovala podľa príkladu ruských súdruhov povaliť kapitalistický systém cestou bojovou, cestou revolučnou. Skoro celých 25 rokov trvalo rozdelenie socialistických a robotníckych síl v Európe i u nás. Po 25 rokov bolo robotnícke hnutie oslabované vzájomnými spormi, a tým i priblíženie sa k našim ideovým cieľom bolo oddialené.

Poučný vývoj

Vývoj týchto 25 rokov poučil však všetky socialistické skupiny, že liberalisticko-kapitalistický systém nie je už vôbec schopný riešiť najzákladnejšie otázky spoločenských organizácií, nie je schopný riešiť mierumilovné spolužitie národov, nevie svojimi metódami rozlúštiť problémy hospodárske a sociálne. Hospodárske krízy a politické prevraty, postupné likvidovanie politickej demokracie takmer vo všetkých európskych štátoch, nástup fašistického terorizmu, rozbíjanie robotníckych organizácií a strán, nahradenie práv človeka a občana, ktorými započal liberalizmus svoj nástup vo francúzskej revolúcii, koncentrákmi a vraždami — nemohlo vyústiť inam, ako do novej svetovej vojny, vojny najstrašnejšej v ľudskej histórii.

Pochopiteľne tento vývoj nemohol zostať bez ozveny v socialistickom a robotníckom hnutí. Ukázalo sa príliš jasne, že vládnuca trieda je ochotná ku kompromisom a reformám iba vtedy, keď sú jej pozície otrásené alebo reformy neškodné, že však používa celej moci štátneho a vojenského aparátu proti robotníckemu hnutiu a proti socializmu v tom momente, keď má k tomu dosť síl a dosť pochopcv.

Kapitalizmus a vládnuca trieda samy v posledných 25 rokoch liberalistickú demokraciu úplne zlikvidovali, zdiskreditovali a dokázali všetkým socialistickým